

DOI 10.51558/2490-3647.2022.7.4.241

UDK 811.163.4(497.6)'373.7

801.82:821.163.4(497.6) Sušić D.

Primljeno: 30. 9. 2022.

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

Edina Kečo

FRAZEMSKE MODIFIKACIJE U *POBUNAMA DERVIŠA SUŠIĆA*

Zbirka pripovjedaka *Pobune* Derviša Sušića uglavnom je dosad analizirana iz književnoteorijske perspektive. Ovaj rad se bavi lingvističkom analizom frazemskih modifikacija u naznačenom književnom djelu. U radu se pravi razlika između frazemskih modifikacija i frazemskih varijanata. Pošto se termin frazema u savremenoj frazeologiji tumači na različite načine, u ovom radu će se analizirati one frazeme koje u svom sastavu imaju najmanje dvije autosemantične riječi od kojih bar jedna ima preneseno značenje. U ekscerpiranom korpusu nisu pronađene autorske modifikacije frazema nastale redukcijom ni kondenzacijom određenih leksema, već samo frazeme nastale proširivanjem/dodavanjem leksema koje su utjecale na modificirana značenja tih frazema. Cilj rada je analiza modificiranih frazema, pronalaženje sinonimnih frazema u konsultiranim izvorima te davanje značenja modificiranim frazemama koje, kao takve, do sada nisu zabilježene kako u frazeološkim, tako i u općim rječnicima bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika, ali ni u drugim konsultiranim izvorima. U analiziranom korpusu se pronalaze strukturno i značenski modificirane frazeme. Zabilježeni primjeri frazema iz pet pripovjedaka su samo jednom upotrijebljeni, a njihova neponovljivost ujedno utječe i na njihovu ekspresivniju vrijednost. Analizirani primjeri autorskih modifikacija frazema pokazatelj su piščeve sposobnosti da zabilježene frazeme učini ekspresivnijim, da im mijenja značenja te da konstruira nove frazeme koje nisu zabilježene.

Ključne riječi: frazeme; frazemske modifikacije; *Pobune*

UVOD

Pored mnogobrojnih standardnih i razgovornih frazema koje su ekscerpirane iz analizirane zbirke pripovjedaka *Pobune* (1991) Derviša Sušića, pronađeni su i zabilježeni primjeri modificiranih frazema koje predstavljaju najzanimljiviju pronađenu građu jer se takve modifikacije frazema ne pronalaze zabilježene u konsultiranim rječnicima niti drugim konsultiranim izvorima.

Modifikacija frazema predstavlja okazionalnu izmjenu frazema u određenom tekstu (Burger 1998), a potvrđuje se u konkretnim tekstovima i razumijeva se samo u kontekstu (Varga 2004). Tanović (2000) modificirane frazeme naziva “doradenim” i aktualiziranim oblicima narodnih frazema, što predstavljaju i primjeri frazema koji se analiziraju u ovome radu. Dalje, Tanović (2000: 92) navodi: “Autorova dorada sastoji se u dodavanju novih komponenata narodnom frazeološkom izrazu, zamjeni pojedinih komponenata drugim, aktuelnijim riječima, izmjeni semantičke pozicije frazeološke dominante i sl.” U ovom radu bit će analizirani pronađeni primjeri frazema u kojima su izvršene određene modifikacije koje autor unosi u već poznate frazeme.

Također, bitno je naglasiti da se u ovom radu analiza bazira na tumačenju frazema u užem smislu.¹ A to znači da će se analizirati one frazeme koje imaju najmanje dvije punoznačne riječi, a od kojih bar jedna ima transponirano značenje. Izvori za provjeru ekscerpirane građe su frazeološki rječnici bosanskog jezika (Tanović 2000; Lukić 2006²; Mahmutović 2018; Kasumović, Nikolić 2018), frazeološki rječnici hrvatskog i srpskog jezika te frazeološka bibliografija hrvatskoga jezika (Matešić 1982; Fink-Arsovski, Kovačević, Hrnjak 2017; Otašević 2012) te općejezični rječnici bosanskog jezika (Halilović, Palić, Šehović 2010; Jahić 2010a; Jahić 2010b; Jahić 2011; Jahić 2012a; Jahić 2012b; Jahić 2014a; Jahić 2014b; Jahić 2019a; Jahić 2019b). Također, za potvrdu određenih primjera frazema konsultirana je i Baza frazema hrvatskoga jezika (dalje Baza), Hrvatski jezični portal³, Srpski leksikon⁴, Fran, Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU⁵, Jezikoslovac⁶, Frazarij⁷, ali i web

---

1. Frazeolozi koji zagovaraju frazeologiju u užem smislu su J. Matešić, A. Kasumović, B. A. Larin, A. M. Bapkin, A. G. Nazarjan, A. I. Fjodorov, V. M. Mokienko, A. V. Žukov, A. I. Molotkov, M. T. Tagijev, M. Latyšev, I. Tanović, Z. Čoralić (Videjti Tanović 2000; Čoralić 2009).

2. *Bosanska sehara: poslovice, izreke i fraze u BiH* ne predstavlja standardni frazeološki rječnik jer ne slijedi stručne leksikografske kriterije.

3. <https://hjp.znanje.hr/> (Pristupljeno 3. 11. 2022).

4. <https://rechnik.org/> (Pristupljeno 5. 11. 2022).

5. <https://fran.si/> (Pristupljeno 3. 11. 2022).

stranice koje nude primjere kontekstualiziranih frazema te frekvenciju upotrebe određenog frazema Kontekst.io⁸. i Vukajlija⁹.

Prije nego što se pređe na analizu pronađene frazeološke građe, potrebno je objasniti pojam frazeologizacije. Pod pojmom frazeologizacije podrazumijeva se proces u kojem se slobodnoj vezi riječi – od denotativnog značenja, upotrebom asocijativno-konotativnog značenja određenog elementa (riječi) ili slike kojom se stvara njihov odnos – izvodi novo značenje. „U procesu frazeologizacije dolazi do potpune ili djelimične deaktualizacije denotativnog značenja konstituenata, tako da značenja njihovog spoja daju novi, po strukturi i značenju složeni jezički znak” (Šiljak-Jesenković 2020: 78). Šiljak-Jesenković (2020) navodi i da frazeologizacija frazeološke jedinice zavisi od semantičke transponiranosti konstituenata koji čine tu frazemu. Treba napomenuti da u nastanku frazema određene jezičke jedinice ne zavise samo od procesa frazeologizacije, već i od toga da li će biti prihvaćene u određenom jeziku te, kako navodi Tafr (2005), od pravopisne norme, tako da proces frazeologizacije nužno ne vodi do frazema.

U ovome radu ćemo analizirati frazeme čiji je kanonski frazeološki oblik zabilježen u konsultiranim izvorima. Kao i kod potvrđenih kanonskih frazema, i kod autorskih modifikacija frazema modificirano ili ekspresivno pojačano frazeološko značenje (transponirano) dobija se najčešće posredstvom metafore, metonimije i poređenja. Mršević-Radović (1987) navodi da se značenje transformira, pored već nabrojanih načina, i putem sinegdohe, paradoksa, hiperbole, kontrasta, kao i akustičnih figura asonance i rime. Predmetom analize će biti i one frazeme koje su proširenjem frazema, odnosno dodavanjem novih leksema, postale nove frazeme sa sinonimnim iznijansiranim značenjem, ali i potpuno novim.

U analiziranom korpusu nisu pronađene frazeme koje su nastale redukcijom pojedinih leksema niti kondenzacijom pa će fokus biti na onim frazemskim modifikacijama kod kojih je došlo do dodavanja određenih leksema.

ANALIZA KORPUSA

Kako je već naznačeno, korpus istraživanja predstavlja zbirka pripovjedaka *Pobune Derviša Sušića*. Uz analizirane primjere frazema u radu se navodi skraćena

---

^{6.} <https://jezikoslovac.com/> (Pristupljeno 3. 11. 2022).

^{7.} <https://www.frazarij.com/> (Pristupljeno 5. 11. 2022).

^{8.} <https://www.kontekst.io/hrvatski> (Pristupljeno 5. 11. 2022).

^{9.} <https://vukajlija.com/> (Pristupljeno 5. 11. 2022).

prezimana autora, skraćena pripovijetke¹⁰. iz koje je ekscerpiran primjer, kao i godina izdanja te stranica na kojoj se taj primjer nalazi u zbirci pripovjedaka.

Frazeologizacija, kada su u pitanju autorske modifikacije frazema, predstavlja posljedicu osmišljenog utjecaja, ali i jezičke sposobnosti autora da već postojeću frazemu učini novom, jezički bogatijom, značenjski iznijansiranom i ekspresivnijom, pa čak i drugačijom. Autorske modifikacije frazema ovog književnog djela nastajale su u cilju prikazivanja određene društvene i kulturne sredine, historijskog događaja, ali i određenih likova. Neke modifikacije su nastale u cilju postizanja ekspresivnijeg izraza, kako bi se postigao jači stilski efekat. Kada su u pitanju autorske frazeme navedene zbirke pripovjedaka, najviše je pronađeno onih koje su motivirane posredstvom poređenja. Češće se koristi čestica *kao*, nego njena skraćena forma *ko*. Nisu pronađeni primjeri s prijedlogom *poput* te pridjevom *nalik*.

Modifikacija frazema može biti formalna i semantička. Formalna modifikacija podrazumijeva modifikaciju strukture frazema, dok se semantička odnosi na promjene značenja frazema (Burger 1998). Modificirane frazeme pronalazimo i u navedenom korpusu. Sušić je svojom čestom upotrebom frazema dao prepoznatljiv pečat svome jezičkom stilu, a doradom/modifikacijom već zabilježenih frazema pojačao je izražajnost i ekspresivnost svojih rečenica u ovom književnom djelu. Modifikacije frazema Sušić vrši i na strukturnom i na semantičkom planu. Pronađene frazeme u korpusu, kao i frazeme s kojima su poređene prikazane su u Tabeli 1.

Frazema u korpusu	Potvrđena frazema u izvorima	Vrsta modifikacije
- tijesno što kao samica	- biti zatvoren između (među, u, unutar četiri (kućna, sobna) zida	- drugačija struktura sastavnica frazema - promijenjeno značenje frazema
- bijelo kao (izaprano) platno	- blijed kao platno - bled kao krpa (zid) - biti blijed kao platno - blijed kao kreč - blijed kao zid - blijed (bijel) kao kreda - blijed kao smrt - blijed kao mrtvac	- izmjena strukture sastavnica frazema - proširen frazem - ekspresivnije značenje frazeme

¹⁰ Zbirka pripovjedaka *Pobune* sadrži pet pripovjedaka: „Kaimija”, „Kad se vratim”, „Plaćenik”, „Preko mutne vode” i „Seljačka jadikovka”. Ono što je specifično za ovu zbirku jeste njena unutarnja tematsko-hronološka kohezija, pri čemu se svaka pripovijetka ipak može posmatrati kao zasebna cjelina.

- sjediti kao na sedlu/naviljku sijena/paprati	- čvrsto sjediti u sedlu - čvrsto sedeti (biti) u sedlu	- izmjena strukture sastavnica - proširenje frazema - nijansiranje značenja
- slijep kao tetrijeb od ljubavi	- slijepa ljubav - zatelebat se ko tetreb - zaljubiti se kao tetrijeb - zaljubljen kao tetrijeb - zatreskati se k'o tetrijeb	- izmijenjena struktura frazema - proširenje frazema - kombinacija dvaju frazema
- ključnuti kome u tjeme	- ključati u glavu	- zamjena lekseme - ekspresivnije značenje frazema
- uvaliti koga u krv	- gaziti/zagaziti u krv - pala/legla je krv - omastiti/uprljati ruke krvlju - prolijevati krv - bit će krvi do koljenja - kupati se/okupati se u krvi - plivati u krvi - ogreznuti u krvi	- zamjena lekseme - nijansiranje značenja - ekspresivnije značenje
- goniti kao kurjačka glad	- gladan kao vuk/kurjak ¹¹	- izmjena strukture saastavnica - promjena značenja
- isjeći koga nasitno kao za bajramski čevap	- isjeći na komade	- izmjena strukture sastavnica - zamjena leksema - nijansiranje značenja - ekspresivnije značenje
- govoriti kao islužen carski konj	- kao cirkuski konj - kao paradni konj	- izmjena strukturalnih sastavnica - dodavanje leksema - promjena značenja
- gladan kao džamijski golub	- gol (siromah, ubog) kao crkveni miš	- izmjena strukturalnih sastavnica - sinonimno značenje
- povjeriti dušu	- ući kome u dušu - zaviriti kome u dušu	- izmjena strukturalnih sastavnica - nijansiranje značenja

¹¹ Iako nije sinoniman, navedeni frazem je poslužio u izvođenju značenja analiziranog frazema iz korpusa: *goniti kao kurjačka glad*.

- prizemna pamet	<ul style="list-style-type: none"> - biti plitke pameti - biti kratke/plitke pameti - biti kokošje (pačje, pileće) pameti - čovek kratke (male) pameti - gusta je pamet komu ko u mačke brkovi - imati kratku pamet 	<ul style="list-style-type: none"> - zamjena leksema - nijansiranje značenja
- natrljati ranu solju	<ul style="list-style-type: none"> - metnuti (staviti) sol na živu ranu - dosipati (kome) so na živu ranu - metnuti (staviti/stavljati) soli na živu ranu - staviti/stavljati sol na živu ranu - staviti (komu) sol na živu ranu - doljevati/sipati ulje na vatru 	<ul style="list-style-type: none"> - izmjena strukturnih sastavnica - nijansiranje značenja
- krv nekome prokapa na oči	<ul style="list-style-type: none"> - krv mu se navukla/pala na oči 	<ul style="list-style-type: none"> - zamjena leksema - nijansiranje značenja
- platiti što kapljom krvi	<ul style="list-style-type: none"> - platiti što krvlju - platiti glavom/životom/k ožom/krvlju - platiti/plaćati krvlju što 	<ul style="list-style-type: none"> - dodavanje leksema - promjena značenja

Tabela 1. Frazemi iz korpusa, frazemi iz konsultiranih izvora te njihove modifikacije

U nastavku ćemo se posvetiti analizi navedenih frazema¹²:

- *tijesno što kao samica* („U dosadi ponekad zažališ za drumovima, pa kuća postane tijesna kao samica u zindanu.”, SP 1991: 39) – pronađena frazema se može dovesti u vezu sa frazemom *biti zatvoren između (među, u, unutar) četiri (kućna, sobna) zida* koja ima značenje biti stalno u kući, ne izlaziti iz kuće među ljude (Otašević 2012: 454). Poredeći analiziranu frazemu s navedenim frazemom iz konsultiranog izvora, možemo uočiti da frazema *tijesno što kao samica* ima jači emocionalni efekat i moglo bi se izvesti značenje „biti usamljen, biti čega željan”, a ne doslovno zatvoren.

¹² Za pojedine frazeme nisu pronađena značenja niti sinonimne frazeme u konsultiranim izvorima pa će za takve frazeme biti navedena značenja uvjetovana kontekstom.

- *bijelo što kao (izaprano) platno* [„(...) lice je bilo bijelo kao izaprano platno (...)”, SK 1991: 107] – navedena frazema se može dovesti u vezu sa sljedećim potvrđenim frazemama u konsultiranim izvorima: *blijed kao platno* (Matešić 1982: 474), *biti blijed kao platno* (Fink-Arsovski, Kovačević, Hrnjak 2017: 632), ali i sa frazomom *bled kao krpa (zid)* (Otašević 2012: 66). Dodavanjem lekseme *izaprano* u frazemu *bijelo što kao izaprano platno* autor pojačava njegovo značenje. Leksema *isprano* ima značenje da je nešto do kraja oprano (Halilović, Palić, Šehović 2010: 412), ali i značenje da se od čestog pranja izgubi prvobitna boja i izgled (*ispralo se*) (Jahić 2011: 290). Navedena modificirana frazema temelji se na činjenici da je platno bijele boje. Bjelina tog platna je upotrebljena za označavanje bljedoće lica. U konačnici, analizirana frazema *bijelo što kao izaprano platno* ima značenje „biti jako blijed”. Pored navedenih frazema, analizirani frazem se može dovesti i u vezu sa frazemima *blijed kao kreč* (Hrvatski jezični portal, Jezikoslovac), *blijed kao zid* (Baza, Hrvatski jezični portal, Fran), *blijed (bijel) kao kreda* (Baza, Fran), *blijed kao smrt* (Baza, Fran), *blijed kao mrtvac* (Baza, Kontekst.io). Treba naglasiti da se navedeni frazemi ne upotrebljavaju samo kako bi se bljedoćom uputilo na bolest i iscrpljenost, već se koristi i u označavanju straha i uzbuđenja.
- *sjediti kao na sedlu/naviljku sijena/paprati* [„Sjede bezi, ko na sedlu, ko na naviljku sijena ili paprati (...)”, SSJ 1991: 157] – Matešić (1982: 610) navodi frazemu *čvrsto sjediti u sedlu*, kao i Otašević (2012: 829) *čvrsto sedeti (biti) u sedlu* u značenju sigurno se držati / se osjećati te kontrolirati situaciju, biti siguran na svom mjestu, položaju. Autor modifikacijom navedene frazeme uvodi i poredbenu česticu *kao*, što nije slučaj u zabilježenim frazemama u rječničkim izvorima. Putem poredbene frazeme autor želi pokazati društveni položaj tih begova. Navođenjem leksema *sedlo*, *sijeno* i *paprati* stupnjevito se ukazuje na opadanje njihovog društvenog statusa, ali i njihove moći – od sedla, preko sijena, pa sve do paprati. Iako su na nadređenom i uzdignutom položaju, njihov društveni status je narušen. Analizirana frazema iz korpusa bi mogla imati značenje „biti na nadređenom, ali u nesigurnom/poljuljanom položaju”.
- *slijep kao tetrijeb*¹³. *od ljubavi* [„Dotle, kažem, bijasmo junaci, pomalo slijepi

¹³ Kako bi bilo potpuno jasno zašto autor u analiziranom primjeru spominje tetrijeba, navodimo sljedeće: „Mužjaci i ženke tetrijeba su različiti izgledom, a posebno je upečatljivo perje mužjaka u sezoni parenja kada ga često pokazuje kako bi privukao ženke i demonstrirao svoju važnost pred ostalim tetrijebima. Zanimljivo je kako sve životinje razvijaju određene prilagodbe u razdoblju parenja – to je rezultat evolucije kojoj je najveća želja sprječavanje odumiranja neke vrste. (...) Proljeće je omiljeno godišnje doba za tetrijebe jer je to vrijeme kada započinje njihov ljubavni ritual i kada dolazi do parenja. Na prvi znak zelenila mužjak će izaći na šumski proplanak, na čistinu koju će koristiti za svoje pjevanje i kočoperenje. Iako riječ pjevanje obično dočarava neku

- od ponosa, kao tetrijeb od ljubavi (...).”, SSJ 1991: 160] – autori Fink-Arsovski, Kovačević, Hrnjak (2017: 839) navode frazeme *zatelebat se ko tetreb*, *zaljubiti se kao tetrijeb* i *zaljubljen kao tetrijeb*, ali ne navode značenje. Također, navedeni autori (2017: 464) navode i frazemu *slijepa ljubav*. Može se pretpostaviti da je kombinacija navedenih frazema poslužila za nastanak autorske modifikacije. Potvrdu ovog frazema pronalazimo i u sljedećim izvorima: *zaljubljen kao tetrijeb* (Baza, Jezikoslovac, Hrvatski jezični portal), *zatreskati se k'o tetrijeb* (Vukajlija). Navedena autorska frazema ima značenje „biti zanesen do te mjere da u trenutku ne vidi i ne čuje”. Oblici ovog frazema postoje i u drugim jezicima te se može reći da je riječ i o frazeološkim univerzalijama.¹⁴
- *kljucnuti kome u tjeme* [„(...) da Redžepa ponese pod pazuhom i da mu kljucnem u tjeme (...)!”, SPMV 1991: 254]. U konsultiranim izvorima se ne pronalaze sinonimni frazemi koji u svom sastavu imaju leksemu *tjeme*, pa ćemo navesti frazeme sa leksemom *glava* (sastavni dio glave je *tjeme*): *kljucati u glavu* (Kontekst.io). U analiziranom primjeru frazema posebno se ističe leksema *kljucnuti*. Jahić (2012a: 170) jedno od značenja za leksemu *kljucati* navodi i nekome stalno gnjaviti, dosađivati upornim insistiranjem na nečemu. Zanimljivo je da autor frazema koristi svršeni oblik *kljucnuti*, iako bi se očekivao nesvršeni oblik *kljucati* jer se pretpostavlja da bi govorenje trebalo potrajati. Navedena frazema je motivirana slikom kojom se kljucanjem proizvodi zvuk, a zatim se metonimijski povezuje s ljudskim govorom koji je u ovom frazemu u vidu pokude. Frazem *kljucnuti kome u tjeme* ima značenje “kuditi koga”.
  - *uvaliti koga u krv* [„(...) raspravljali smo o tebi nesrećniku, i jednom seoskom jadi, koga su Nijemci i ustaše prevarili, u krv uvalili...”, SPMV 1991: 250]. Navedeni frazem se može dovesti u vezu sa zabilježenim frazedom u izvorima *gaziti/zagaziti u krv* (Matešić 1982: 289; Jezikoslovac), jer imaju isto značenje činiti/počiniti ubistvo, odnosno analizirani frazem upućuje i na značenje „biti natjeran/nagovoren na zločin/ubistvo”. Analizirani frazem se može dovesti i u vezu s narednim frazemima, jer su okupljene oko čina ubijanja: *pala/legla je*

muzikalnu poslasticu, u ovom slučaju je riječ o ispuštanju neartikuliranih glasova sličnijih buci nego pjevanju. Istovremeno se tetrijeb gluhan krene kočoperiti, raširi svoj lepezasti rep i nakostriješi svoju bradu”. (<https://zastita-prirode.hr/zasticena-priroda/vrste-i-stanista/tetrijeb-gluhan-najzivopisnija-hrvatska-kokoska/>, pristupljeno 10. 9. 2022)

„U vrijeme parenja kada pjevanjem zove koke, u tom je od zanosa na trenutke gluhi i slijep, pa mu se tada najlakše privlačiti.” (<https://www.lovac.ba/nekategorizirano/tetrijeb/>, pristupljeno 28. 8. 2022)

¹⁴ „U hrvatskome i slovačkom povezan je s velikom zaljubljenosti (zaljubljen kao tetrijeb), a u poljskom leksem *zacietrzewić się* ima suprotno, negativno značenje: ‘razjariti se, zapjeniti se’, *zacietrzewiony* ‘zapjenjen, zapa-ljen, nabrijan’.” (Pintarić, Tibenská, Komorowska 2018: 228)

krv (Matešić 1892: 290; Halilović, Palić, Šehović 2010: 562; Jahić 2012b: 100) u značenju došlo je do ubistva, ubijanja; *omastiti/uprljati ruke krvlju* (Halilović, Palić, Šehović 2010: 562, Hrvatski jezični portal) u značenju počiniti ubistvo ili pomoći da se ono poćini; *prolijevati krv* (Matešić 1892: 290) u značenju ubijati/ubiti koga, ali i sa frazemima koji imaju još ekspresivnija znaćenja čina ubijanja: *bit će krvi do koljenja* (Matešić 1892: 290; Halilović, Palić, Šehović 2010: 562; Hrvatski jezični portal) u značenju doći do velikog krvoprolića; *kupati se / okupati se u krvi te plivati u krvi* (Matešić 1892: 290, 291) u značenju prolijevati/proliti mnogo krvi, izvršiti krvoproliće; *ogreznuti u krvi* (Matešić 1892: 290; Otašević 2012: 439, Jahić 2012b: 100) u značenju vršiti mnogobrojna masovna ubistva, poćiniti masovne zloćine, krvoprolića. U mnogobrojnim primjerima frazema navedenim iz izvora možemo primijetiti nijansirana znaćenja čina ubistva, tako da su određene frazeme mnogo ekspresivnije te dodatno pojaćavaju znaćenje tog čina pa se skala ekspresivnosti kreće od ubijanja pojedinaca do masovnog ubijanja/krvoprolića.

- *goniti kao kurjaćka glad* („Goni me nešto neodoljivo, nešto kao kurjaćka glad, kao skitnićka radoznalost, kao pomamna ųudnja za grijehom ili – oprostni na neskromnosti – kao strast propovjednika. Možda ću se pokajati. Ali zar je kajanje zbog ućinjenog najteųa kazna? Mislim da je tegobnija praznina zbog propušćenog!”, SK 1991: 92). U ovom analiziranom frazemu posebno se istiće leksema *kurjak* koja ima znaćenje vuk, ali predstavlja i onoga koji se ponaša poput zvijeri (Halilović, Palić, Šehović 2010: 574). Iako za navedeni frazem nisu pronaćeni sinonimni frazemi u konsulturanim izovrima, frazem *gladan kao vuk/kurjak* (Matešić 1982: 768; Halilović, Palić, Šehović 2010: 1460; Otašević 2012: 130, Baza, Hrvatski jezićni portal, Jezikoslovac, Vukajlija), u znaćenju jako/vrlo/veoma gladan, izgladnio, nam pomaųe da uspostavimo vezu i otkrijemo kako spoj leksema *kurjaćka glad* funkcionira u transponiranom znaćenju. Takoćer nam je poznat *vućji appetit* (= kurjaćka glad) koji podrazumijeva pohlepno, proųdrljivo jedenje i sl. Iako nam je navedeno pomoglo u analiziranju i otkrivanju znaćenja, konaćno znaćenje analiziranog frazema ne ide u smjeru opisivanja naćina jedenja hrane. Znajući da vuk nema priliku jesti svaki dan i da mu to diktiraju okolnosti iz prirode, u analiziranom frazemu rijeć je o dosljednosti i gonjenju na naćin kako glad goni kurjaka – bez prestanka, mućno, nepodnošljivo.

Iz prethodno navedenog možemo zakljućiti da za određene analizirane frazeme nisu pronaćeni sinonimni frazemi u konsultiranim izvorima. Za takve primjere

frazema, za koje nismo potvrdili značenje, naveli smo značenje uvjetovano kontekstom. Za modificirane frazeme, koji su poređeni s frazemima zabilježenim u nekom od konsultiranih izvora, uviđamo da imaju sinonimna, ali i iznijanirana značenja, kao i potpuno drugačija.

Bitno je napraviti razliku između frazemske sinonimije i frazemskih varijanata. Petrović (2005) naglašava da se sinonimija najčešće shvata kao potpuna jednakost i kao velika bliskost/sličnost. Dalje Petrović (2005: 129) navodi da su dva izraza sinonimna kada u konkretnom kontekstu obuhvataju isti ili blisko potencijalni sadržaj. S druge strane, kada su u pitanju frazemske varijante, one moraju zadržavati isto značenje (*gladno oko i gladne oči*) (Vidjeti Kečo 2021). Kolenić (1998) konstatira da se riječi sličnog značenja ponekad mogu zamijeniti, ali samo ako i dalje prepoznajem frazem.

Modifikacija, kao i frekvencija upotrebe određenih frazema zavisi od toga da li je riječ o pisanoj ili govornoj upotrebi jezika. Katnić-Bakaršić (1996) navodi da u tekstovima književnoumjetničkog stila veću informativnu i ekspresivnu vrijednost imaju jezičke jedinice s manjom čestotom upotrebe. Popisujući i analizirajući prikupljenu građu iz svih pet pripovjedaka navedene zbirke, moramo naglasiti da se one ne ponavljaju, odnosno da su samo jednom zabilježene.

Čest je proces redukcije (skraćivanja) i proširivanja strukture frazeološke jedinice u jeziku književnih djela.¹⁵ Reducirani frazemi, kako je već rečeno, nisu pronađeni u analiziranom korpusu kada su u pitanju autorske modifikacije frazema, ali književnik često pribjegava proširivanju njihove strukture. Autor u određenim frazemima dodaje lekseme kako bi pojačao značenje te kako bi novonastalim ekspresivnijim značenjem frazema privukao pažnju čitalaca. Modificiranjem kanonskih oblika frazema dolazi do nijansiranja njihovog značenja, pa čak, u nekim primjerima, do potpune promjene njihovog značenja. Pronađene su i zabilježene sljedeće frazeme:

- *isjeći koga nasitno kao za bajramski ćevap* [„(...) za nama su već alaknuli naoružani seljaci da nas nasitno kao za bajramski ćevap isijeku (...)”, SPMV 1991: 261], a može se zaključiti da bi mogla imati značenje „ubiti, iskasapiti koga”. U navedenoj modifikaciji frazema riječ je o upotrebi bifurkacije koja podrazumijeva pojavu rastavljanja/dijeljenja na dva dijela, račvanje, grananje (Halilović, Palić, Šehović 2010: 64; Jahić 2010: 169). Također, navedeni frazem se može dovesti u vezu sa frazemom *isjeći na komade* (Hrvatski jezični portal, Jezikoslovac) koji ima značenje dotući koga. Kao što možemo primijetiti, riječ

---

¹⁵ O proširivanju i redukciji frazema pogledati u Kovačević (2017).

je o nijansama u značenjima pa i jedan i drugi frazem upućuju na čin oduzimanja života.

- *govoriti kao islužen carski konj* („Ne smiješ... govorim ti kao otac, heej, govorim ti kao islužen carski konj”, SP 1991: 39). U pronađenom frazemu ističe se leksema *carski* koja ima jedno od značenja koji je kao za cara, odnosno koji bi priličio caru (Halilović, Palić, Šehović 2010: 104). Ovaj frazem je specifičan jer je autor ciljano izabrao leksemu *carski* kako bi se postigao efekat naglašavanja njegove važnosti i vrijednosti. U rječnicima se pronalaze sljedeći poredbeni frazemi koje u svom sastavu imaju leksemu *konj*: *kao cirkuski konj* (Baza, Hrvatski jezični portal, Jezikoslovac) ili *kao paradni konj* (Hrvatski jezični portal, Jezikoslovac), a njihovo frazeološko značenje se odnosi na držanje osobe. Za razliku od carskog konja koji predstavlja važnu životinju u carskim krugovima, cirkuski i paradni i konj služe za zabavljanje širih masa, odnosno za prikazivanje širim masama. Uzimajući u obzir sve navedeno, analizirani frazem bi mogao imati značenje „biti vrijedan pažnje, ali i poštovanja te uvažavanja”.
- *gladan kao džamijski golub* („Radi imetka nadređenih, ostaneš gladan kao džamijski golub.”, SP 1991: 39). Navedeni frazem se može dovesti u vezu sa frazedom *gol* (*siromah, ubog*) *kao crkveni miš* (Matešić 1982: 341; Baza, Hrvatski jezični portal, Vukajlija) koji ima značenje biti bez igdje ičega, puki siromah, što je i značenje analiziranog frazema. Autor mijenja zoonimske sastavnice pa umjesto lekseme *miš* koristi leksemu *golub*, ali možemo primijetiti u navedenim frazemama da se mijenjaju i lokalizatori pa se umjesto lekseme *crkva* spominje leksema *džamija*, koja je autoru poslužila da čitateljima približi društvo, kulturu i prilike o kojima piše u svome djelu.

U prethodna dva primjera radi se o frazemima sa zoonimskom sastavnicom, koje su, općenito, česte u frazeologiji. Hansen-Kokoruš (1996) navodi da se u svim narodima životinjama pripisuju simbolična značenja te ljudske osobine. Vidović-Bolt (2007) smatra da u frazeologiji pripisivanjem ljudskih osobina životinjama dolazi do dvostruke metaforizacije jer se osobine koje se njima pripisuju zatim upotrebljavaju u opisu čovjeka.

Svi nabrojani frazemi mogu stajati bez leksema kojima su proširene, ali im te lekseme daju ekspresivnija značenja, tj. posebne efekte koji se mogu uočiti u analiziranim primjerima, što i jeste cilj kada su u pitanju modifikacije frazema – inoviranje i ekspresivnije značenje.

Autor, kako bi što bolje objasnio kontekstom uvjetovanu situaciju, određenu emociju ili opisao lik iz književnog djela, dodaje neke pojašnjavajuće riječi u određenu frazemu. Kako smo mogli primijetiti, u nekim primjerima promjenom komponenti u frazemu dolazi do nijansiranja značenja, ali i do potpuno novih značenja. Transformacija frazema putem metode proširivanja pokazuje koje inovacije uvodi autor u svom tekstu.¹⁶

Brojni su i oni frazemi koji imaju sinonimna značenja u odnosu na frazeme potvrđene u rječničkim izvorima¹⁷. Potrebno je naglasiti da su često prisutna nijansiranja tih značenja:

- *povjeriti dušu* [„(...) nego pruži mi ruku, a povjeri dušu (...)”, SK 1991: 113]. Jedno od značenja leksema *povjeriti* je i reći tražeći da se to dalje ne širi (Halilović, Palić, Šehović 2010: 987). Leksema *povjeriti* ima i značenje da će sve izneseno znati samo osoba kojoj se povjeravamo. Značenje analiziranog frazema je „reći kome što u povjerenju, ali i reći svoje misli i želje koje niko ne zna”. Navedeni frazem bi se mogao dovesti u vezu sa frazemom *zaviriti kome u dušu* (Halilović, Palić, Šehović 2010: 242) koji ima značenje upoznati čije najdublje misli i želje, kao i sa frazemom *ući kome u dušu* (Kontekst.oi), a to dalje podrazumijeva da je određena osoba povjerala kome dušu, odnosno da je dopustila da joj druga osoba zaviri/uđe u dušu.
- *prizemna pamet* („Prizemna pamet seljačka ne zna daleka čvorišta sudbine koja treba razvezati da bi se nešta u temeljima razriješilo.”, SSJ 1991: 200). U prenesenom značenju leksema *prizemno* odnosi se na ono što nije primjereno čovjeku i njegovom dostojanstvu (Halilović, Palić, Šehović 2010: 1055), ali iz navedenog primjera ne možemo zaključiti da je riječ o tome. Navedeni primjer bi se mogao dovesti u vezu sa sljedećim frazemama: *biti plitke pameti* (Matešić 1982: 443), *biti kratke/plitke pameti* (Halilović, Palić, Šehović 2010: 871), *biti kokošje (pačje, pileće, plitke) pameti* (Otašević 2012: 636; Hrvatski jezični portal; Jezikoslovac), *čovjek kratke (male) pameti* (Otašević 2012: 636, 638; Hrvatski jezični portal; Jezikoslovac), *gusta je pamet komu ko u mačke brkovi, imati kratku pamet i plitka pamet* (Fink-Arsovski, Kovachević, Hrnjak 2017: 595, 597; Hrvatski jezični portal; Jezikoslovac). Značenje potvrđenih frazema u izvorima je biti umno ograničen, glup, nesposoban za normalno logično promišljanje, priglup. Pored navedenih značenja te uzimanjem u analizu i

---

¹⁶ Više na: <https://kerchtt.ru/bs/pravilnoe-upotreblenie-frazeologizmov-normativnyi-aspekt-kultury-rechi/> (Pri stupljeno 28. 9. 2022).

¹⁷ Za svaki primjer frazema bit će navedene i potvrđeni frazemi u konsultiranim izvorima.

- lekseme *seljačka* analizirani frazem može imati i značenje „biti suženih vidika”.
- *natrljati solju ranu* [„(...) meso da otkine i drhtavu ranu solju natrlja!”, SP 1991: 59], *metnuti (staviti) sol na živu ranu* (Matešić 1982: 556), *dosipati (kome) so na živu ranu* (Halilović, Palić, Šehović 2010: 1225), *metnuti (staviti/stavljati) soli na živu ranu* (Otašević 2012: 787), *staviti/stavljati sol na živu ranu* (Fink-Arsovski, Kovačević, Hrnjak 2017: 765), *staviti (komu) sol na živu ranu* (Baza). Leksema *trljati* znači snažno prevlačiti rukom ili čim drugim vršeći pritisak (Hrvatski jezički portal), a ima ekspresivnu funkciju u analiziranom frazemu. Navedeni frazem dobija značenje „otežavati kome već teško stanje, bolno iskustvo” i sl. Može se porediti i sa frazedom *doljevati/sipati ulje na vatru* (Hrvatski jezični portal) koji ima značenje pogoršavati i onako lošu situaciju.
  - *krv nekome prokopa na oči* („Ne tiče se mene što tako piše, nemoj samo da napreduješ po njihovom, nego ti velim: pređi na stvar. Hm! te stubu slavnih i uglednih, te... nosiocima veličine... hajde jadan! Nemoj dalje, krv mi odmah prokopa na oči!”, SSJ 1991: 195): *krv mu se navukla/pala na oči* (Halilović, Palić, Šehović 2010: 362) u značenju biti izvan sebe od ljutnje. Uočljive su nijanse u značenju navedenog frazema iz izvora i analiziranog frazema iz korpusa istraživanja. Leksemom *prokopati* analizirani frazem dobija značenje – “razbjesniti se”.

Pronalazimo i jedan primjer frazema u kome se mijenja značenje dodavanjem lekseme *kaplja*:

- *platiti što kapljom krvi* [„(...) svaku njegovu suzu bi kapljom svoje krvi platila (...).”, SKV 1991: 221–222]: *platiti što krvlju* (Matešić 1982: 291), *platiti glavom/životom/kožom/krvlju* (Halilović, Palić, Šehović 2010: 907), *platiti/plaćati krvlju što* (Fink-Arsovski, Kovačević, Hrnjak 2017: 428) u značenju biti pogubljen, ubijen, izgubiti život. Modifikacijom već zabilježenih frazema u konsultiranim izvorima autor leksemom *kaplja* želi naglasiti nepožrtvovanje. U prenesenom značenju leksema *kap* je najmanji dio nečega, predstavlja nešto što je vrlo malo (Halilović, Palić, Šehović 2010: 487). Pronađena frazema bi mogla imati značenje „nepodnošenje nikakve žrtve”.

Moguća je zamjena jedne komponente frazema nekom drugom leksemom, a da pri tom ne dođe do gubljenja/mijenjanja frazeološkog značenja (Tomić 2014). Iako većina navedenih autorskih modifikacija frazema ima sinonimna značenja sa frazemima potvrđenim u konsultiranim izvorima, možemo zaključiti da određene

lekseme u autorskim modifikacijama frazema utječu na njihovo ekspresivnije značenje. S druge strane, modifikiranjem pojedinih frazema dolazi do djelimične ili potpune promjene značenja.

ZAKLJUČAK

U određenim analiziranim frazemima pojedine lekseme modifiraju značenje frazema, dok u nekim frazemima ono ostaje nepromijenjeno bez obzira na dodavanje određene lekseme. Proširivanjem nekih frazema određenim leksemama dolazi do njihovog ekspresivnijeg značenja.

U ekscerpiranom korpusu zabilježeni su i oni frazemi koji nisu poređeni sa frazemima iz konsultiranih izvora jer za njih nisu pronađeni sinonimi. Za takve frazeme data su značenja iz konteksta.

Analizirani primjeri autorskih modifikacija frazema iz zbirke pripovjedaka *Pobune* pokazuju piščevu sposobnost da i već zabilježene frazeme učini ekspresivnijim, da im mijenja značenja te da konstruira nove frazeme koji još uvijek nisu zabilježeni u frazeološkim i općim rječnicima kako bosanskog, tako i hrvatskog i srpskog jezika, ali ni u drugim konsultiranim izvorima. Ova zbirka pripovjedaka pruža mogućnosti za različite lingvističke analize, posebno iz leksikologije, frazeologije i semantike, ali i iz lingvističke stilistike.

POPIS SKRAĆENICA

SK – Sušić, *Kaimija*

SKV – Sušić, *Kad se vratim*

SP – Sušić, *Plaćenik*

SPMV – Sušić, *Preko mutne vode*

SSJ – Sušić, *Seljačka jadikovka*

IZVORI

1. Fink-Arsovski, Željka, Barbara Kovačević, Anita Hrnjak (2017), *Bibliografija hrvatske frazeologije – frazeobibliografski rječnik*, Knjigra, Zagreb
2. Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo
3. Jahić, Dževad (2010a), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom prvi, A–Ć, Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo

4. Jahić, Dževad (2010b), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom drugi, D–F, Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo
5. Jahić, Dževad (2011), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom treći, G–J, Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo
6. Jahić, Dževad (2012a), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom četvrti, K–Kor, Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo
7. Jahić, Dževad (2012b), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom peti, Kos–Lj, Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo
8. Jahić, Dževad (2014a), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom šesti, M, Autor – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo
9. Jahić, Dževad (2014b), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom sedmi, N–Nj, Autor – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo
10. Jahić, Dževad (2019a), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom osmi, O–Opu, Autor, Sarajevo
11. Jahić, Dževad (2019b), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom deveti, Or–Pa, Autor, Sarajevo
12. Lukić, Zlatko (2005), *Bosanska sehara: poslovice, izreke i fraze u BiH*, Šahinpašić, Sarajevo
13. Mahmutović, Alisa (2012), *Kao frazeološki rječnik – Rječnik frazema s poredbenom česticom "kao"*, Dobra knjiga – Synopsis, Sarajevo – Zagreb
14. Matešić, Josip (1982), *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb
15. Otašević, Đorđe (2012), *Frazeološki rečnik srpskog jezika*, Prometej, Novi Sad
16. Sušić, Derviš (1991) *Pobune*, Svjetlost, Sarajevo

INTERNETSKI IZVORI

1. <https://fran.si/>
2. <https://www.frazarij.com/>
3. <http://frazemi.ihjj.hr/>
4. <https://hjp.znanje.hr/>
5. <https://hrvatski.en-academic.com/51260/konj>.
6. <https://jezikoslovac.com/>
7. <https://kerchtt.ru/bs/pravilnoe-upotreblenie-frazeologizmov-normativnyi-aspekt-kultury-rechi/>

8. <https://www.kontekst.io/hrvatski>
9. <https://www.lovac.ba/nekategorizirano/tetrijeb/>
10. <https://recnik.org/>
11. <https://vukajlija.com/>
12. <https://zastita-prirode.hr/zasticena-priroda/vrste-i-stanista/tetrijeb-gluhan-na-jzivopisnija-hrvatska-kokoska/>

LITERATURA

1. Burger, Harald (1998), *Phraseologie, Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Erich Schmidt Verlag, Berlin
2. Čoralić, Zrinka (2009), *Hrana kao simbol u frazeologiji njemačkog i bosanskog jezika*, Pedagoški fakultet, Bihać
3. Hansen-Kokoruš, Renate (1996), "Magarac i konj u svjetlu njihovih frazeoloških osobina (na materijalu ruskoga, hrvatskoga i njemačkoga jezika)", *Filologija*, 27, 43–52.
4. Katnić-Bakaršić, Marina (1996), *Gradacija (Od figure do jezičke kategorije)*, Međunarodni centar za mir, Sarajevo
5. Kečo, Edina (2021), "Frazemska sinonimija u 'Pobunama' Derviša Sušića", *Književni jezik*, 32, 207–219.
6. Kolenić, Ljiljana (1998), *Riječ o riječima*, Pedagoški fakultet, Osijek
7. Kovačević, Branka (2017), *Frazeologizmi u razgovornom stilu Sjeverne Crne Gore*, Magistarski rad, Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet u Nikšiću, Nikšić
8. Petrović, Bernardina (2005), *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
9. Pintarić, Neda, Eva Tibenská, Eva Komorowska (2018), "Slični korijeni orni-tonima i njihova pragmatična upotreba u odabranim slavenskim jezicima", *Tabula*, 15, 210-234.
10. Šiljak-Jesenković, Amina (2003), *Nad turskim i bosanskim frazikonom – Semantički, sintaktički, lingvostilistički i sociolingvistički aspekt*, drugo dopunjeno izdanje, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo
11. Tafra, Branka (2005), "Frazeološki izazovi", *Jezik: Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 52(2), 48-61.
12. Tanović, Ilijas (2000), *Frazeologija bosanskog jezika*, Dom štampe, Zenica

13. Tomić, Ivana (2014), "Frazemi u Varici Fra Antuna Kneževića", *Književni jezik*, 25(1–2), 115–134.
14. Varga, Eva (2004), "Sprachspielerische Modifikationen: Einige Beobachtungen zur Phraseologie in der Werbesprache im Vergleich Deutsch-Ungarisch", u: Brdar-Szabó, Rita, Elisabeth Knipf-Komlósi (ur.), *Lexikalische Semantik, Phraseologie und Lexikographie, Abgründe und Brücken. Festausgabe für Regina Hessky*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 297–312.
15. Vidović-Bolt, Ivana (2007), "Metaforika zoonima u hrvatskoj frazeologiji", u: Suzana Marjanić, Antonija Zaradija Kiš (ur.), *Kulturni bestijarij*, Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 403–423.

PHRASEMS MODIFICATIONS IN *POBUNE* OF DERVIŠ SUŠIĆ

Summary:

The collection of short stories *Pobune* was mainly analyzed from a literary theoretical perspective. The paper deals with the linguistic analysis of phrasemes modifications and the expansion of phrasemes in the mentioned work. The paper distinguishes between phrasemes modifications and phrasemes variations. Since the term phrasemes in modern phraseology is interpreted in different ways, this paper will analyze those phrasemes that have at least two autosemantic words in their composition, at least one of which has a transferred meaning. In the excerpted corpus, no author's modifications of idioms resulting from the reduction or condensation of certain lexemes were found, but only idioms created by expanding/adding lexemes that affected the modified meanings of those idioms. The aim of the work is the analysis of the author's phrasemes, finding synonymous phrasemes in consulted sources and giving meaning to those author's phrasemes that have not been recorded in both phraseological and general dictionaries of the Bosnian, Croatian and Serbian languages, but also in other consulted sources. Structurally and semantically modified phrasemes are found in the analyzed corpus. The recorded examples of idioms in the five short stories were used only once, and their unrepeatability also affects their more expressive value. The analyzed examples of the author's modifications of phrasemes are an indicator of the writer's ability to make recorded phrasemes more expressive, to change their meanings, and to construct new phrasemes that were not recorded.

Key words: phrasems; phrasems modifications; *Pobune*

Adresa autorice
Author's address

Edina Kečo
Univerzitet u Sarajevu
Institut za jezik
edina.vrazalica@izj.unsa.ba